

Ջատախարի բնական և արդիւնաբերական ուժերը և բնակիչների տնտեսական գործունէութիւնը:

Ը. ԳԻՒՂԱՑԻՈՑ

Ախալքալաքի գաւառի բնակիչները գլխաւորապէս պարագում են երկրագործութեամբ, այգեբանութեամբ և պարտիզպանութեամբ:

Ամբողջ գաւառի հողը հաշւում է 2650 [] վերստ, որից երկրագործութեան համար յարմար է միայն 81,613 դեռետարինը: Այս հողից 42,641 դեռետարինը արբունական է, իսկ 38,972 դեռ. կալուածառէրերի է պատկանում:

Գ. Վերսիլեփի հետազոտութեան համաձայն, այս գաւառի բնակիչներին բաշխուած է հետևեալ քանակութեամբ և տեսակի հող:

	Բնակատեղի	Աղբիւ	Վարկահող.		Զոյներ	Բոլոր վարկատէղիների ընդամենը	Արբունային	Այլ տեսակի	Ընդամենը
			Արարք.	Այլ տեսակի					
Բացարձակ թիւ դեռետարին	814,2	613,2	183	44168,7	11197,7	36162,7	33976,7		90864,7
Ամբողջ բաշխուած հողի համեմատութեամբ %	0,26	0,17	0,2	48,26	12,26	62,26	37,26		

Այս աղիւսակից երևում է, նախ, որ թէև այս գաւառում բաւական տեղ են բռնում այգիները, բայց համեմատելով ամբողջ տարածութեան հետ մի տողուս էլ չեն կազմում:

Երկրորդ, որ այս գաւառում, իրարրի արանք համարեա չկան:

Իւրաքանչիւր ծախին բաշխում հողի բանախօթիւնը.

Իւրաքանչիւր հող. հ. լայ.	Վարկան. այդ. հ. լայ.	Գիւղերի թիւը	1-2 գն.
—	1	1	1-2
1	1	1	2-3
—	1	1	3-4
—	1	1	4-5
1	1	1	5-6
—	1	1	6-7
—	3	3	7-8
1	4	4	8-9
2	8	8	9-10
4	7	7	10-11
5	3	3	11-12
3	4	4	12-13
4	7	7	13-14
6	7	7	14-15
—	1	1	15-16
—	6	6	16-17
4	6	6	17-18
3	1	1	18-19
3	12	12	19-20
2	—	—	20-21
1	2	2	21-22
3	2	2	22-23
1	2	2	23-24
2	1	1	24-25
1	—	—	25-26
2	—	—	26-27
2	1	1	27-28
2	—	—	28-29
1	—	—	29-30
3	—	—	30-35
1	2	2	35-40
2	—	—	40-50
3	—	—	50-60
3	—	—	60-100
1	—	—	100 ասն.

Իւրաքանչիւր աշխատուարին ընկած բաշխում հողի բանախօթիւնը

Իւրաքանչիւր հող. հ. լայ.	Վարկա- նայ աղա. հ. լայ.	Գիւղերի թիւը.	1 գն.
—	2	2	1-2
2	8	8	2-3
11	21	21	3-4
10	14	14	4-5
12	4	4	5-6
8	7	7	6-7
4	—	—	7-8
4	3	3	8-9
1	1	1	9-10
1	—	—	10-11
1	—	—	11-12
4	2	2	12-13
—	—	—	13-14
1	—	—	14-15
2	—	—	15-16
1	—	—	16-17
—	—	—	17-18
—	—	—	18-19
—	—	—	19-20
—	—	—	20-21
—	—	—	21-22
—	—	—	22-23
—	—	—	23-24
1	—	—	24-25
1	—	—	25-26
—	—	—	26-27
1	—	—	27-28
—	—	—	28-29
—	—	—	29-30
—	—	—	30-35
—	—	—	35-40

Այս ազիւսակներից մեկը տեսնում ենք, նախ՝ որ այն գիւղերի թիւը, որոնց իւրաքանչիւր ծովին ունի.

	1—5 գ.	6—10	10—15	15—20	20—30	30-աւելի
Պարելանդ չափը և այլու	4	17	28	10	7	3
Բոլոր հող	1	4	19	16	15	14

Երկրորդ՝ այն գիւղերի թիւը, որոնց երկու սեռի բնակիչներից իւրաքանչիւրին բնկնում է.

	Միճու. 1 գ.	1—2	3	3—4	4—5	5-աւելի
Պարելանդ չափը և այլու	15	42	9	2	1	—
Բոլոր հող	6	34	13	6	10	—

Երբորդ, որ այն գիւղերի թիւը, որոնց իւրաքանչիւր աշխատաւորին բնկնում է.

	Մինչև 1 գ.	1—3	3—5	5—7	7—10	10 և ավելի
Վարելանոց չայիք և այգու	2	15	35	11	4	2
Բոլոր հող	—	5	21	20	9	14

Սյուպիտով Սիւպըալարի գաւառում տնկից շատ են այն գիւղերը, որոնք ունին իւրաքանչիւր ծովին 10—15 գետ. յարմար է 10—15 գետ. անյարմար հող. երկու սեռից իւրաքանչիւր հողուն 1—2 գետ. յարմար, այսինքն վարելանոց, չայիք և այգու և այդչափ էլ բոլոր տեսակ հողերից. Իւրաքանչիւր աշխատաւորին 3—5 գետ. յարմար, և այդչափ էլ բոլոր հողերից:

Բացի հողի սակաւութիւնից, երկրի կլիման ևս ոտտօրիկ արգելք է լինում երկրագործութեամբ պարապելու:

Շատ տարիներ վաղահաս ցրտերը, երաշտութիւնը և յաճախ տեղացող կարկուտը և դաշտերի մկներն ահագին վնասներ են ապրիս ցանքանքին: Ցրտիկի պատճառով աշնանացան համարեան չեն տնում, ուլ շատանում են միայն զարնանոցանով:

Եւ բացի այն որ մշակում են հողը բոլորովին ծախադեաական մեով, անասնոց ազրով էլ չեն պարարտացնում, որովհետե գաւառում անասուններ չլինելու պատճառով անասունների աղբը վառելու համար են գործ անում:

Բացի ցրտից, ցանում են գարի, որ լեռնոս և գոլաբուսւաների գիւղերում ազում է հաց են թխում, կթաւաա, որից մէթ են հանում և կարտեֆիլ: Թէ որքան տեղ են բռնում որանցից. իւրաքանչիւրը, ցոյց է ապրիս հետեւեալ աղիւսակը.

	Յորեն	Գումր	Կաթն	Կաթնալ
Բաղարանի թիւ՝ գնահատվող հաշուած:	42730	36230	1863	790
% քայքայ հողի համեմատու թիւով	52,35	44,43	2,37	0,85

Հինգ տարիների ընթացքում ստացուած է ցորեն և գարի.

1885 թուին	.	.	507,826	չեղմերս
1886 "	.	.	355,700	"
1887 "	.	.	214,176	"
1888 "	.	.	230,787	"
1889 "	.	.	283,037	"

Ուրեմն { ընդամենը 1,591,526 չեղմերս
{ միջին թ. 318,305 "

Դառաւում ոչ ու գործարաններ չկան և ոչի քաշին ու երկրա-
գործութիւնն այստեղ միմեանց հետ կապ չունին: Աւելացած ցորենն
առաւելապէս կաղնու է աքաղարին վաճառականութեան նիւթը:

Այգեպահութեամբ պարապում են Խրքթըղու ձորակում և Խզարու-
բն ու Սարս գիւղերում:

Ամրոցի գաւառում ընդամենը 274 այգի կայ, որ բռնում է 613,5
գեռեաթին տեղ:

Մրանից 36 գեռեաթինը միայն բռնուած է խաղողի սրթերով,
մնացած աքաղարանութեան վերայ աճում են կեռասի, հոնի, խնձորի,
աանձի, սերկիկի, գեղձի, ձիւրանի, թթի, կաղինի և ընկուղի ծառեր:

Բացի այն, որ այս մրգերը թարմ, թարմ վաճառում են գաւա-
ռում, Թիֆլիզում ու Աղէջտանդքաղցում, այլ և պատրաստում են՝ բաք-
մաղ, պաստեղ, քծում և փարփարում:

Խաղողից գինի են քաշում, սակայն սա թայլ և մինչև անգամ
փոքր ինչ թթուաւ է լինում, որովհետեւ տեղան վերջին ցուրաղ չուտ
ընկնելու պատճառով, խաղողը գեռ չհասած են քաղում, ուստի և չի
արտադրուած և սպառուած է միայն գաւառում:

Հինգ տարիներում քաշուած է հետեւեալ քանակութեան գինի.

1885 թուին	.	.	120	գեղքո.
1886 "	.	.	81	"

1887	„	„	167	„
1888	„	„	143	„
1889	„	„	450	„

Ուրեմն.	Ընդամենը՝	961	վեցրո.
	Միջին թուով	192,1	„

Այդու ժրգների վաճառումից հինգ տարուայ ընթացքում ստացուել է.

	Փուխ	Ա ի թ է թ	
		Բուրդի.	Պակ.
1885 թուին	12000	6000	„
1886 „	10000	5000	„
1887 „	6500	3250	„
1888 „	14000	7000	„
1889 „	17000	8500	„
Ուրեմն.	Ընդամեն.	59500	29750
	Միջին թ.	11900	5950

Իրթըզմ, Մարգաստան, Նաքալարեզ, Ծուկառ և այլ մի քանի գիւղերում մշակում է և ծխախոտ.

Այս տարի ծխախոտի արգիւնարեւութիւնը թէև անցեալ տարուանից փոքր ինչ պակաս է, բայց նախորդ տարիներից անհամեմատ լու է.

Հինգ տարիների ընթացքում արգիւնարեւում է ծխախոտ.

	Փուխ.	Արժագութիւն	
		Բուրդի.	Պակ.
1885 թուին	45	225	„
1886 „	70	350	„
1887 „	19	76	„
1888 „	650	2480	„
1889 „	500	2000	„
Ուրեմն.	Ընդամեն.	1284	5131
	Միջին թ.	257	1026

Առաւելագլէս լիւնային և գախորտաների գիւղերում պարագում են պարտիզականութեամբ, ցանում են մեծ քանակութեամբ կարտոֆիլ, կաղամբ, տակ, գաղար, շագիւմ, սոխ, համեմներ և այլն:

Հինգ տարիների ընթացքում քաղութւմ է պարտիզի թոյաներից հետեւայ քանակութեամբ.

	Փութ.	Արժողութիւն	
		Բարդի.	Գաղ.
1885 թուին	6035	1974	„
1886 „	5926	775	„
1887 „	4541	455	„
1888 „	3863	876	„
1889 „	3698	1939	„
Արեւմ. ընդամեն.	24063	6019	„
Արեւմ. միջին թ.	4812	1204	„

Ելիմայի ցրտութեան և եղանակի արագ փոփոխուելու պատճառով գիւղատնտեսութեան, այս հիւղը մի աւանմին օգուտ չի տալիս, արդիւնեւ թոյաները յաճախ մքսում են:

Վերջագլէս խոտի արդիւնաբերութիւնն հինգ տարիների ընթացքում եղած է.

1885 թուին	950,500
1886 „	870,000
1887 „	619,880
1888 „	572,119
1889 „	391,308
Արեւմ. ընդամեն.	3403,807
Արեւմ. միջին թուով	680,761,4.

Ախալքալաքի գաւառում կառավարութեան խնքով հիմնուած են հասարակական շտեմարաններ: Եւրաքանչիւր ծուխ իւր երկու սեռի տնդամների թուի համեմատ, իւրաքանչիւր տարի կալի ժամանակ աւելի է $\frac{1}{2}$ կոտ ցորեն և $\frac{1}{4}$ կոտ գարի: Եյս ցորենն ու գարին պահում են հասարակութեան ընտրած շտեմարանագիւղները և կամ կառավարութիւնը վաճառում ու գրամն արջունի գանձարանում շահեցնում է, սովի կամ այլ հասարակական թշուառութեանց ժամանակ աւուղեն:

բին հաշով վերադարձնելու նպատակով Այժմ սրանից մօտ 180,000 Բ. գումար է գոյացած:

Անասնապահութիւն.

Նրկրագործութիւնից յետոյ ժողովրդեան զիւարար պարապմունքն է անասնապահութիւնը: Արջունի և աղայապատեան արտատեղերը 39350, ձերբանոցները 3725, և չայիքները 11,090 գետեափն ապրածութեամբ, նպաստում են անասնապահութեան զարգացման:

Քաղաքում և գաւառում անցեալ 1889 թուին կար.

	Ա ն ա ս ն ն ե Ր ի թ ի Ր .					
	Տաւար	Խաչն ու անղեայ.	Ձիւնք.	Ղաթընէր.	Էշեր.	Խոզեր.
Արաւելայայ քաղաքում	440	—	96	1	130	20
Արաւելայայի գաւառում	40,978	100,516	9468	3	960	„
Ընդամենը՝	41,418	100,516	9564	4	1090	20

Հետեւեալ աղիւսակից երեւում է թէ քանի անտուն ընկեւում է զիւղացիներից իւրաքանչիւր ծուխին և երկու սեռի իւրաքանչիւր հոգուն.

Ե ու թ ի ն .			Նրկու սեռի իւրաքանչ. հոգուն.		
Տաւար.	Խաչն ու անղեայ	Ձի և էշ	Տաւար.	Խաչն ու անղեայ	Ձի և էշ
6	14,7	1,3	0,7	1,7	0,3

Այս աղիւսակը ցոյց է տալիս որ անասնապահութիւնն ևս այն-քան զարգացած չէ, և որա զիւարար պատճառն այն է, որ արջունի արտատեղերը փոխանակ ժողովրդեան մաւշելի գնով ապու՝ անուրդի են դնում, որ շատ անգամ, ստատիկ բարձրանալով, մեռնաւ չի վի-նում անասուններ պահել կամ աւելացնել:

Մեղսապահութիւնը թէն զառառում բաւական տարածւած է, բայց և այնպէս ժողովրդեան բարօրութեան մի նշանաւոր աղբիւր չէ։ Համարենք քորք փոքր ի շատէ ունեւոր գիւղացիները ունին մի քանի փեթակ. ստացած մեղքը գլխաւորապէս իրենք տէրերն են սպառում և միայն մի մասն են ծախում։ Մի փեթակից ստացւում է մօտ 35 գրուանքայ մեղք, թէն մինչև 2 փութ ևս տուողներ լինում են։

Մեղսապահութեան գրութիւնը հինգ տարիների ընթացքում եղել է.

	Ձերքի թ.	Փեթակ. թիւը.	Մեղքի փութ հաշւում
1885 թուին	208	966	220
1886 „	271	984	225
1887 „	235	1078	283
1888 „	248	1137	207
1889 „	246	1154	311
Հեղաձեւը՝	1203	5819	1246
Միջին թ.	241	1064	249

Մեղսապահութեան չգարգանալու պատճառը՝ գաւրեան ցօւրս եղանակը և յետոյ երայտութիւնն է։

Թռչնապահութիւնը բաւական մեծ գեր է խաղում գիւղական կեանքի մէջ և հետզհետէ աւելի ու աւելի զարգանում է։ Գիւղացիք պահում են.—հաւ, հեղձահաւ, սագ և բազ։

Թռչնապահութեան զարգացման պատճառն այն է, որ մեծ քանակութեամբ թռչուններ և ձուեր տարւում են Արալցիսա, Արաքսիսի մօտ և Քիֆլիս։ Եւրաքանչիւր ընտանիք պահում է 15-ից ոչ պակաս հաւ, մի քանիսը մինչև 50։

Հրառատ գիւղերում գիւղացիք պահում են սագեր։ Առաւելորդ մեծ քանակութեամբ սագեր պահում են զօւխորուռները և հեռանալ հայաքնակ գիւղերը։—Էշտիա, Կարտիկամ, Կուլիկամ, Քուրա, Զափ, Կորթ, Օրճա, Մերթնիա և Վարեան։

Հեղձահաւ պահում են միայն Ղրացիները։

Քաղ շատ քիչ գիւղերում է պահւում և այն էլ տախաւթիւ։

Հինորսութեամբ պարապում են լճափնեայ գիւղացիք՝ և մանաւանդ զօւխորուռները։

Քնակիչների աւելով բռնած ձկների մեծ մասը իրենք են դործ ածում և միայն մի փոքր մասն է փանաթի հանւում։

Վերջին հինգ տարիներս ձկնորսութեամբ պարապել են.

1885 թուին 164 մարդ.

1886 „ 200 „

1887	..	153	..
1888	..	167	..
1889	..	197	..

Ուրեմն	ընդամենը՝	881
	միջին թուով՝	174

Արտարգումբեամբ պարապողների թիւը եւ մեծ չէ. վերջին հինգ տարիների ընթացքում պարապել են.

1885 թուին	169 մարդ.
1886 »	122 »
1887 »	113 »
1888 »	156 »
1889 »	173 »

Ուրեմն	ընդամենը՝	733
	միջին թուով՝	146

Նշխարապէս որոում են ազուէս, երբեմն էլ զալլ և կզնարիս:

Փողովուրդը պարապում է նաեւ բեռնակրութեամբ. զուխորումները միաբարձր ֆուրգոններով, միւս ազգերը ապրերով և բեռնակիր միներով տեղափոխում են ամէն տեսակ ծանրութիւններ, Թիֆլիս, Աղէքսանդրապոլ, Կարս, Արզաւան, Ախալցխա և Միխայելովկա՝ Փոթի-Թիֆլիզեան երկաթուղու կայարանը:

Ծանրութիւններ տեղափոխողների թիւը հինգ տարիների ընթացքում եղել է.

	Յիւրաքանչեւ ֆուրգոններով	Եզան ապրերով	Բեռնակիր միներով
1885 թուին	278	1474	182
1886 ..	313	1533	204
1887 ..	448	1629	175
1888 ..	460	1676	168
1889 ..	479	1697	170
Ուրեմն	ընդամենը.	1977	899
	միջին թ.	395	179

Ախալցախը բերում ծախում են. — փառեղափայտ, քարոյ և շինութեան փայտ: Արանով պարապողներն եղել են.

1885 թուին	2190 մարդ.
1886 »	2220 »
1887 »	2319 »
1888 »	2376 »
1889 »	2415 »

Ուրեմն	ընդամենը	11320
	միջին թ.	2264

Ձի թեհանք. — Դեռ քանի Սիսալքալարի գաւառում Նաթի գործածութիւնը չէր ընդանրացել և սրտ փոխարէն գործ էր տեղում ձէթ, ձիթեհանքները բազմաթիւ և նրանց արդիւնքն էլ բաւական մեծ էր. բայց այժմ հետզհետ ընկնում է:

Ամբողջ գաւառում այժմ կայ 43 ձիթեհանք, որոնցից իւրաքանչիւրը տարեկան մօտաւորապէս արդիւնք է տալիս 800 բուրդ:

Հինգ տարիների ընթացքում այդ ձիթեհանքներում աշխատել են.

1885 թուին	139 մարդ.
1886 »	145 »
1887 »	116 »
1888 »	204 »
1889 »	195 »

Ուրեմն	ընդամենը	799
	միջին թ.	159

Ջրաղաց. Ամբողջ գաւառում ոչ մի չղջեշարժ չի աղաց չկայ, բայցն էլ գտնում են չիւփ Սրանց թիւն այժմ հասնում է 297-ի. և իւրաքանչիւր չիւփից տարեկան արդիւնք բերում է 200—300 բուրդ:

Հինգ տարիների ընթացքում չիւփից պահողների թիւը եղել է.

1885 թուին	260
1886 »	265
1887 »	265
1888 »	295
1889 »	302

Ուրեմն	ընդամենը	1387
	միջին թ.	277

Ուտայնանկութիւն. Մի քանի զիւղական հասարակութիւնների մէջ զլիւսաւորապէս կանայք պարապում են ոտաւայնանկութեամբ. գործում են տեղական բրդից կտաւ, շալ, գորգ և բաղկեղաթ: Մինչև վերջին. Ռուս-Քրքական պատերազմն այս արհեստը ստա-

տիկ տարածուած էր գիւղացիներէ մէջ և շատերը միայն ման ու փոխ անելով ամբողջ գերդաստան հանգերէն յիսկին հազում էին: Պատերազմից յետոյ, երբ գիւղացիները յանկարծ հարստացան՝ հաշուեցին որ անկի մեռնաու է գործարաններէջ եկածները զննել: Սակայն փոցերը չուտով ծախսուեցան և այսօր գիւղացին ոչ ինքն է գործում և ոչ էլ միջոց ունի աւելնալ:

Միայն գաւառուսներն ու քրդերը մինչև այսօր զեռ շարունակում են իրենք պատրաստել իրենց բոլոր հանգերէնների կտորները:

Հինգ տարիների ընթացքում ոստայնանկութեամբ պարագողների թիւը հասնում է.

1885 թուին	787 մարդ.
1886 " "	909 " "
1887 " "	941 " "
1888 " "	924 " "
1889 " "	967 " "

Ուրեմն ընդամենը՝ 4528
միջին թ. 906

Սյս ագրուսակից կրնում է, որ քաղաքի գրեթե բոլոր արհեստաւորները հայեր են: Արհեստներից աւելի տարածուած են զարբնութիւնը, հիւանութիւնը, գերմակութիւնը, սփերչութիւնը և մաշկախրութիւնը: Սակայն սրանցից և մշ միկն այնքան զարգացած չէ, որ կարողանայ մրցել ներքերական աղբանքի հետ:

Գրեթէ բոլոր արհեստներին վերաբերեալ զարմինները շատ հասարակ և կոպիտ են, արհեստաւորներն էլ ուրիշ քաղաքներում չեն կատարելագործած իրենց արհեստը:

Սյս բոլոր արհեստների արդիւնաբերութիւնը ուղատւում է քաղաքի և գաւառի մէջ և համարեն այինչ չի տրտահանւում:

Հինգ տարիների ընթացքում եղած են.

		Արհեստանոցներ.	Վարդեաներ.	Աշակերտներ.	Արդիւնաբերութեան արժէքը.	
					Բարձր.	Չ.
1885	Թուին . .	164	182	104	12400	„
1886	„ . .	174	125	103	10500	„
1887	„ . .	140	158	106	10000	„
1888	„ . .	186	231	176	13000	„
1889	„ . .	175	215	164	12600	„
Ուրեմն {	ընդամենը՝	839	911	653	58500	„
	միջին թուով՝	167	182	131	11700	„

Ելծմ տեսնենք թէ ինչ տոկոս են կազմում արհեստաւորները և նրանց աշակերտները քաղաքի բոլոր բնակիչների համեմատութեամբ:

Քաղաքի 20 — 80 տարեկան այդ մարդկանց թիւը հասնում է 1100-ի, ուրեմն վարդեանները կազմում են 16,3 %: 8 — 20 տարեկան երեխաների թիւն էլ հասնում է 530-ի, ուրեմն արհեստաւորների աշակերտները կազմում են 24,7 %:

Գործարանների արդիւնաբերութիւնը.

Ախալքալարի գաւառում կան հետեւեալ գործարանները.

Գործարանների անուանք.	Քաղաքում.			Գաւառում.			Ի միասին.		
	Գործարանների թիւը.	Արդիւնաբերութիւնը	Աշխատողների թիւը.	Գործարանների թիւը.	Արդիւնաբերութեան գումարը.	Աշխատողների թիւը.	Գործարանների թիւը.	Արդիւնաբերութեան գումարը.	Աշխատողների թիւը.
Պաշու	3	855	6	1	200	1	4	1055	7
Օճառի	2	1481	4	»	»	»	2	1481	4
Ազիւսի	3	234	6	»	»	»	3	234	6
Նրի	2	308	4	»	»	»	2	308	4
Ընդամենը՝	10	2878	20	1	200	1	11	3078	21

Այս աղիւսակից երևում է, որ Ախալքալարի գաւառում շատ քիչ և շատ հասարակ գործարաններ կան, որոնց արդիւնաբերութիւնը մի շնչին չուժար է կազմում, որովհետեւ միւս գաւառների գործարաններից ունի սառ պիճակի մէջ գտնուելով, արդիւնաբերութիւնը չի արտահանում:

Հինգ տարիների ընթացքում այդ գործարանների թիւն ու արդիւնաբերութիւնն երևում է հետեւեալ աղիւսակից.

	Գործարանների թիւը.				Վարդապետների	Աշխատողների թիւը.	Արդիւնաբերութեան գումարը.
	Պաշու.	Օճառի.	Ազիւսի.	Նրի.			
1885 թուին	4	2	2	1	12	11	10,410 ռ.
1886 ,,	3	1	3	1	10	8	3,807 ռ.
1887 ,,	4	1	3	1	8	7	3,595 ռ.
1888 ,,	3	1	3	2	11	8	3,114 ռ.
1889 ,,	3	2	3	2	13	8	3,078 ռ.
Ընդամենը՝	17	7	14	7	54	42	24,004 ռ.
	9	0	3	1	11	8	4,801 ռ.

Եսեևուր: Ախալքալաքի գաւառում առևտուրի աշոգութիւնը կապում է երկրագործութեան արդիւնաբերութիւնից:

Եւ այս երկում է հետեւալ աղիւտակից, որ երկրագործութեան նուազ տարիներում քիչ, իսկ առատ տարիներում շատ վկայականներ է առնում առևտուրով պարագիւր:

		Առևտրական վկայականներ.
	1885 թուին	182
	1886 „	189
	1887 „	172
	1888 „	181
	1889 „	196
Ուրեմն՝	{ Հեղամէնք՝	900
	{ Միջին թուով՝	180

Քաղաքում առևտրով պարագոյնների թիւը 1894 թուին էր՝

1) Նաղալառուներ	2.
2) Բ. կարգի վաճառականներ	78.
3) Նորձախատարներ	20.
4) Մանրավաճառներ	113.
5) Չարչիներ	11.
6) Իջեան (խան) պահողներ	4.
7) Գինեկաճառներ	12.
Հեղամէնք՝	240.

Ամբողջ վաճառականութիւնը կետրոնացած է հայերի ձեռքում և որանք առևտուր են առնում ոչ միայն քաղաքի և գաւառի մէջ, այլ և Թիֆլիսի, Աղէքսանդրապոլի, Երալցիսայի և մինչև անգամ Քուիթայիսի նահանգի հետ:

Միայն 9 հրէաներ կան որ գաւառում պարտադրում են շարչութեամբ:

Համեմատելով վաճառականների թիւը քաղաքի չափահաս աղ-գարնակութեան հետ, կը տեսնենք, որ առևտրականները կազմում են 22 %:

Արտաբերական վաճառականութեան գլխաւոր նիւթերը մասա-ւորապէս հետեւեալներն են.

			Բարձր	Կապել.
Հացահատիկներ	Ցորեն, արժողութեամբ	—	130,000	..
	Գարի	—	35,000	..
	Ըլիւր	—	7,000	..
Տուար ճաշու, արժողութեամբ	—	—	61,000	..
Բարդ	—	—	4,000	..
Կաշի	—	—	2,000	..
Բարձր պտուղներ	—	—	5,500	..
Կիւտաւոս և ձկն	—	—	2,500	..
Իւր, պանիր և հաւկիթ	—	—	3,500	..
Ընդամենը			248,500	..

Ներքերաբան ժառանգանութեան գլխաւոր նիւթերն են.

Կարեղէն	111,000	բարդ.
Ջանապան ապրանքներ	63,625	..
Մետաղներ	9,000	..
Խմիչքներ	71,000	..
Ծխախոտ	8,500	..
Ուտելիղէն, աղ, պտուղներ	29,000	..
		292,125 բարդ

Սրանից երևում է, որ աւելի արժողութեամբ ապրանքներ ենք բերում են քան թէ արտահանում. ուստի և գաւառը հետզհետ աղքատանում է: Տեղափառանք չկան. ժառանգանութեան քննարկական արդիւք են լինում անյարմար ճանապարհները: